

LEA KAMPE

Irena Sendler

Anjel z Varšavy

Riskovala svoj život, aby zachránila deti.

noxi

Copyright © 2021 Piper Verlag GmbH, Munchen/Berlin.

Translation © 2023 by Mgr. Karolína Kráľovičová

Cover Artwork © Johannes Wiebel, punchdesign, Munich,
using images from shutterstock.com

Slovak edition © 2023, 2023 (elektronická verzia) by NOXI

Všetky práva sú vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani prenášať v akejkoľvek podobe či akýmkoľvek spôsobom – elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním alebo inak – bez predchádzajúceho písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

LEA KAMPE

Irena
Sendler

Anjel z Varšavy

Riskovala svoj život, aby zachránila deti

1. Kapitola

Vstúpte!“ zakričal ríšsky minister Dr. Hans Frank a vzhliadol od stola vo svojej berlínskej kancelárii. Do miestnosti vstúpil mladý muž, príslušník SA. Svojím silným telom a guľatou tvárou pôsobil Ludwig Fischer na prvý pohľad dojmom dobromyseľného sedliackeho chlapca, ale v jeho malých očiach striehlo čosi zákerné.

„Poďte, poďte,“ povedal Frank žoviálne. „Kohnak? Brandy? Alebo radšej pálenku?“

Fischer udivene zdvihol obočie.

Frank sa zasmial. „Naše dnešné stretnutie má radostnú nôtu, poďme si sadnúť.“ Predtým, ako sa posadil na pohovku, prešiel k nízkemu stolíku s pohármi a fľašami a nalial. Fischerovi ponúkol miesto na protiľahlom kresle. Potom sa pozrel na vysoké stojacie hodiny. „Práve nastal čas. Ako som sa dozvedel, presne o šesťnástej hodine dostal náš vodca útočnej jednotky SS Naujocks heslo,“ uškľabí sa, „babička zomrela.‘ Kto to len vymyslel? Každopádne za pár hodín budú Naujocks

a jeho muži prezlečení za poľských rebelov a zaútočia na našu vlastnú rozhlasovú stanicu v Gliwiciach. Neuveriteľná provokácia, ktorú si my Nemci samozrejme nemôžeme nechať páčiť, a preto budeme nútení vyhlásiť Poliakom vojnu. Predpokladám, že k útoku dôjde v skorých ranných hodinách.“

Ludwig Fischer sa zasmial. „Poliaci s nami, samozrejme, počítajú. Rýchlo zhromaždili na hraniciach pár jednotiek. Všetko veľmi tajne, aby sme sa necítili vyprovokovaní. A ešte aj naozaj veria, že sme si to nevšimli.“

„Ach, áno, hovoria, že majú dokonca jazdu. Koníky, Fischer, koníky. Čo myslíte, že asi povedia, keď budú stáť tvárou v tvár našim tankom? Dúfam, že naši chlapci nespôsobia medzi tými úbohými zvieratami krvavý kúpeľ.“ Znovu sa zaškeril a položil ruku na operadlo pohovky.

„Na to nebudú mať čas,“ odpovedal Ludwig Fischer. „Všetci vieme, že celá tá fraška potrvá nanajvýš pár týždňov. Najneskôr do konca septembra budeme mať Poľsko vo vrecku a Varšava bude naša.“

„To je správny postoj, Fischer!“ vykrikol Frank a trochu sa predklonil. Jeho široké čelo sa pod ustupujúcou líniou vlasov zalesklo v šikmých lúčoch popoludňajšieho slnka. Hladká koža pohovky žiarila červenohnedou farbou, rovnako ako zatiaľ nedotknutá brandy v jeho ruke. „A práve preto som si vás zavolať.“ Na chvíľu sa odmlčal. „Viete, bol som vymenovaný za hlavného guverné-

ra novozaloženého Generálneho gubernátu Poľsko. A pre Varšavu potrebujem obzvlášť spoľahlivého muža.“ Pozornými očami pozrel na Fischera. „Napadli ste mi vy. Čo na to hovoríte? Guvernér Varšavy? Ako vám to znie?“

„Bolo by mi cťou, Dr. Frank.“

Ten opatrne prikývol. „Komu česť, tomu česť. Uvažovali sme o Brühlovom paláci na Piłsudského námestí, ktoré premenujeme na námestie Adolfa Hitlera, ako o vašej oficiálnej rezidencii. Bývať môžete vo vile na luxusnom predmestí Konstancin, ktorému sa musíme pri náletoch bezpodmienečne vyhnúť.“ Zdvihol pohár. Fischer urobil to isté. „Na Varšavu, nové nemecké mesto, a na jej guvernéra. Na zdravie!“

2. Kapitola

Vonku na chodbe sa otvorili dvere a hneď potom potichu zatvorili. Irena začula rýchle a ľahké kroky. Pozrela sa na hodiny a usmiala sa. Pol piatej. Podľa Eleny by si mohol človek nastaviť hodinky. Všetci vo varšavskom úrade sociálnej starostlivosti vedeli, že pravidelne odchádza z práce o pol hodiny skôr, len ona bola skalopevne presvedčená, že si nikto jej každodenný útek z kancelárie nevšímal.

Irena sa oprela o operadlo kancelárskej stoličky, a ako sa na chodbe zabuchli dvere na schodisko, zavrela oči. Zvonku sa ozýval hluk motorov, kroky a zvučné hlasy dvoch žien. Po dlažobných kockách sa blížilo zopár kočiarov. Kočíš dlho zapískal. Zrazu sa však v popredí ozval ďalší zvuk. Tučná mucha s bzučaním znova a znova narážala do okna. Irena otvorila oči. Chvíľu sledovala, ako sa mucha snaží silou vôle preraziť neviditeľnú bariéru, ale potom vstala a okno otvorila.

Vrátila sa k stolu, dokončila poslednú správu dňa a potom očami preletela, čo napísala. Všetko vyzeralo v úplnom poriadku. Nič si nevyžadovalo bližšie preskúmanie. Od chvíle, keď drobné úpravy faktov nevykonávala sama, ale spoločne s kolegyňou Irkou Schultz, cítila sa istejšie. Nemala žiadne výčitky svedomia. To, čo robila, bolo správne, pretože pred pár rokmi poľská vláda prísne obmedzila sociálne dávky pre židovských občanov a pridala tisíc nezmyselných podmienok, ktoré ťažko zasiahli chudobnejšie rodiny. Odvtedy Irena pravidelne necháva pri vybavovaní svojich prípadov prejsť drobné chyby. Niekedy je dieťa na papieri o niekoľko mesiacov mladšie ako v skutočnosti, aby rodina, ktorá už tak žije na hranici chudoby, neprišla o pravidelnú podporu. V iných prípadoch, ako dnes, je zmenšená obytná plocha. Vlastne to ani nie je lož, pomyslela si Irena. Jej návšteva u Geremkových popoludní ju deprimovala. Šesťčlenná rodina údajne bývala v dvoch izbách, ale v skutočnosti tam prefíkaný prenajímateľ len pridal drevenú stenu. Irena cítila, že je potrebné vo formulári túto ilúziu napraviť, pretože vďaka tomu bude mať rodina opäť nárok na mesačný príspevok.

Vytiahla papier z písacieho stroja a položila ho k ostatným. Hodiny na neďalekej kostolnej veži odbili päť. Irena bola známa tým, že zostávala, kým nebola dokončená posledná úloha, ale dnes skončí v práci presne.

Jedna kolegyňa, s ktorou sa priatelila, chce dodatočne osláviť svoje narodeniny piknikom v parku.

Vonku ju zasiahlo dusné teplo. Tašku a krabicu s brioškou uložila do košíka na bicykli a vydala sa na cestu. Ogród Saski, Saská záhrada, bol krásny park z 18. storočia a len čo by kameňom dohodil od jej kancelárie na ulici Złota. Irena šliapla do pedálov, až jej vietor rozfúkal po pleciah dlhé plavé vlasy. Na rušnej ulici Emilii Plater musela prejsť cez dlažobné kocky a ľavou rukou sa snažila pridržať krabicu s múčnikom. Jej matka trvala na tom, že upečie čokoládovú briošku a Irena za žiadnu cenu nechcela doviezť na piknik briošku rozlámanú na kúsky.

Rýchlo obišla kočiar, ktorý pred ňou znenazdajky zastavil, a krátko nato zabočila do dokorán otvorených kovaných železných brán parku. Teplé popoludňajšie lúče prenikali korunami vysokých líp a bukov. Deti boli vonku s matkami a vychovateľkami a na trávnikoch posedávali skupinky priateľov a občas nejaké páriky. Čím hlbšie vchádzala do zelene, tým viac sa od nej vzdäloval hluk mesta. Vystriedali ho hlasy vtákov, bzukot včiel a ševlenie vetra v lístí starých stromov. Zrazu na trávniku pred sebou zbadala pár mávajúcich rúk. Aj ona automaticky zdvihla ruku.

„No konečne!“ vrhla sa na ňu oslávenkyňa, keď Irena ešte opierala bicykel o strom.

Irena ju pevne objala. Potom ju chvíľu podržala pred sebou a podrobila skúmavému pohľadu. „Nevideli sme sa celú večnosť!“ povedala napoly vyčítavo. Odkedy Ewu Rechtman pred niekoľkými mesiacmi prepustili z úradu sociálnej starostlivosti kvôli židovskému pôvodu, stretávali sa až príliš málo. Irene chýbal jej neochvejný optimizmus.

„Sama by si si mala vstúpiť do svedomia, slečna Zaneprázdnená,“ odpovedala Ewa pohotovo. Odtiahla sa od Ireny, prehrabla si rukami svetlé vlasy a zamierila ku krabici s múčnikom.

„Jéj, brioška!“

Irena sa zasmiala a pozdravila ostatných. Väčšina z nich, vrátane Irky Schultz, Jagy Piotrowskej a Janky Grabowskej, bola zamestnaná na úrade sociálnej starostlivosti rovnako ako Irena. Iba Ala Gołąb-Grynberg, tiež Židovka ako Ewa, pracovala v židovskej nemocnici. Na pestrofarebnej kockovanej deke ležali tanieri a misky s obloženými chlebíkmi. Janka priniesla domácu limonádu. Ewa položila doprostred Ireninu briošku.

„Dúfam, že si ju nepiekla ty, ale tvoja mama,“ povedala škodoradostne, zatiaľ čo do múčnika zapichovala červené sviečky.

„Nemusela by si byť až taká úprimná,“ pošťazovala sa Irena. Na Ewu sa však nehnevala. Varenie a pečenie ju naozaj nebavilo.

„Ty máš zase iné prednosti!“ Jaga, ktorá sedela vedľa nej, ju pobozkala na tvár.

Keď Ewa zapálila sviečky, zaspievali *Sto lat*, poľskú narodeninovú pieseň, ktorá Ewe priala „sto rokov“. Okoloidúci, ktorí sa prechádzali po štrkových chodníkoch, sa za nimi s úsmevom otáčali. Len čo Ewa sfúkla sviečky a rozdala kúsky koláča, nastalo ticho.

„Až sa cítim previnilo, že tu sedíme a oslavujeme moje narodeniny, ako keby sa nič nedialo,“ povedala nakoniec Ewa.

„Kedy, ak nie teraz?“ odpovedala sucho Janka. „Ak Nemecko skutočne zaútočí na Poľsko, akékoľvek myšlienky na oslavy pominú.“

„Mietka povolali. Včera som ho bola odprevadiť na stanicu,“ povedala Irena. Znova zavládlo ticho. Napätie medzi Nemeckom a Poľskom bolo omračujúce už celé týždne. Už v júli sa šušovalo, že Poľsko v tajnosti mobilizuje svoje ozbrojené sily, ale Ireninho manžela sa to dotklo až teraz. Mietek bol absolútne mierumilovný a rodinný typ muža. Pred niekoľkými rokmi nastúpil na svoje prvé miesto na univerzite v Poznani a automaticky predpokladal, že ho tam Irena bude nasledovať. Avšak pre Irenu bola sociálna práca a štúdium vo Varšave dôležitejšie. Až vtedy si skutočne uvedomila, akí rozdielni s Mietkom sú. On bol úplne apolitický, jeho sny nešli za hranice profesúry klasickej filológie a malej rodiny. Ona

tu však chcela byť pre ostatných, spriadať s kamarátkami na univerzite a v socialistickej strane plány, ako urobiť svet lepším miestom. A kde lepšie začať ako medzi chudobnými a znevýhodnenými vo Varšave?

Napriek tomu, že žili s Mietkom už roky oddelene a ich manželstvo existovalo už len na papieri, bol pre ňu dôležitý. Bol jej láskou z pieskoviska, priateľom, s ktorým každú zimu korčuľovala na zamrznutej Visle. A teraz by mal Mietek svojimi útlými rukami bojovať proti Nemcom? Bolo ťažké si to vôbec predstaviť. To už skôr Adam, jej bývalý spolužiak z univerzity a najlepší kamarát. Irena sa znenazdajky začervenala. Náhle pocítila potrebu o ňom hovoriť, povedať kamarátkam, že aj on bol povolaný. A prečo aj nie? Všetky Adama poznali, tú horúcu hlavu plnú revolučných myšlienok o novom, spravodlivejšom, ale predovšetkým slobodnom Poľsku. Adama, ktorý hltal všetko od romantických básní až po právnické knihy a s ktorým často snívala a diskutovala dlho do noci v kaviarni alebo pod stromami v parku.

Ale nepovedala nič a namiesto toho si vzala ďalší kúsok buchty. Irka urobila to isté. Keď sa ich ruky nad tanierom s múčnikom dotkli, pozreli na seba.

„Všetko bude dobré,“ povedala Irka. „Tentoraz Anglicko a Francúzsko Poľsko neopustia, uvidíte. Máme ich pevný prísľub. Len nech si Nemci prídu! Rýchlo ich tá radosť prejde. A kým sa nazdáme, Mietek a ostatní budú spať.“

„To dúfam,“ odpovedala Ala, ale neznala veľmi presvedčivo. „Ak nie, prídu zlé časy. Pre celé Poľsko, ale predovšetkým pre mňa a Ewu a ďalších poľských Židov. To, čo Nemci robia so svojimi židovskými spoluobčanmi v Nemecku, je samo osebe dosť zlé, ale ja si myslím, že tu, ďaleko od domova, budú ešte divokejši.“

Ewa chytila Alu za ruku. „No tak, nebuď stále taká pesimistická. Okrem toho, oslavujeme teraz moje narodeniny... Teda len pre prípad, keby ste na to náhodou zabudli. Kto je za to, aby sme zmenili tému?“

Irka a Janka so smiechom zdvihli ruky. Ala stisla Ewe ruku, ale jej úsmev pôsobil nútene.

Keď oslavu skončili a vybrali sa domov, bola už tma. Irene milovala dlhé letné večery, ktoré jej dávali pocit slobody. Tie stretnutia v parku, kaviarňach a zmrzlinových baroch. Aj dnes bolo na uliciach veľa ľudí. Všetko bolo rovnaké ako vždy. Alebo nie? Boli snáď rozhovory hlasnejšie? Smiech príliš prenikavý? Jazdili autá rýchlejšie? To nevedela posúdiť.

Keď dorazila domov, oprela bicykel vo dvore a potichu otvorila dvere bytu, v ktorom bývala s matkou. Vnútri bola tma. Počúvala dych spiacej matky. Bol veľmi pokojný. Irene sa uľavilo. Jej matka mala problémy so srdcom a často sa jej dýchalo ťažko. Bez toho, aby rozsvietila, vošla do kuchyne a otvorila okno. Mohol za to krupnik, domáci medový likér, ktorý priniesla

Irka, alebo spomienka na včerajšok, že únava nie a nie prísť?

Vo väčšine okien na ulici Ludwiki sa ešte stále svietilo. Videla, ako v obývačke cez ulicu sedia Nowakovci pri rádiu. Myšlienky jej zabľúdili k Mietkovi. V jeho povolávacom rozkaze sa písalo o „tajnej mobilizácii“, ale po príchode na stanicu zistili, že jedinou tajnou vecou na tom všetkom bola absencia správ v novinách a rozhlase. Len s ťažkosťami sa prepracovali k staničnej budove a na správne nástupište. Zdalo sa, že sem prišli všetci mladí muži Varšavy a prvýkrát dostala Irena naozaj strach. Skrýva im snáď vláda niečo? Vedela, že Poľsko pôvodne plánovalo plnú mobilizáciu, ale Anglicko a Francúzsko boli proti. Nech Hitlera zbytočne neprovokujú. Irena hľadala na nástupišti známe tváre, alebo skôr jednu známeho tvár. Adam jej deň predtým zavolať, aby jej oznámil, že aj on dostal rozkaz dostaviť sa k nemecko-poľskej hranici. Niekde tu musel byť, ale v tejto tlačnici bolo hľadanie márne.

Rozlúčka s Mietkom bola krátka. Vojaci do nich narážali zo všetkých strán a obvykle výrečný Mietek prvýkrát nevedel, čo povedať. Nakoniec to zaňho vyriešila Irena. „Dávaj na seba pozor,“ zašepkala a pobožkala ho na líce. Len krátko prikývol a potom sa prudko otočil, aby sa vtlačil do preplneného vagónu. Akí nadšení a plní energie boli títo mladí muži, ktorí sa vykláňali z okien

vlakú a hlasno pokrikovali na ostatných. Akoby išli na dovolenku. Snáď to nakoniec predsa len nebude až také zlé. Prípadná vojna s takými spojencami po boku, ako sú Anglicko a Francúzsko, snáď nebude trvať dlho.

Alebo to bola len ilúzia a Adam, radikál a jasnovidec, má pravdu? „Nechcú, aby sme to vedeli,“ povedal. „Lenže izby v európskom dome sa práve prerozdeľujú rýchlosťou blesku, múry sa búrajú a iné stavajú.“ Nevedela, čo na to odpovedať.

Nástenné hodiny v obývacej izbe odbili jedenástu. Irena zavrela okno, ľahla si do postele a zaspala.

Priestor za Ireninými očami sa naplnil vysokým, až bolestivým zvukom. Hučanie, ktoré slablo, a hneď zase silnelo. Obrátila sa na druhý bok, ale neprebudila sa, hoci sa zvuk ozýval ďalej.

„Irena!“ Na ramene zacítila ruku. „Irena, prebuď sa konečne!“

Otvorila oči. Hučanie bolo stále hlasnejšie, hrozivejšie. „Mami, čo sa deje?“

„To sú sirény protileteckej obrany. No tak, musíme preč z domu.“ Zatiaľ čo Irena lovila papuče, matka jej podávala župan. V kuchyni vyzrela von z okna. Na druhej strane ulice sedel pán Nowak pri rádiu, žena ho ťahala za ruku, ale on ju ignoroval. Irenina matka už bola na schodisku. Pravou rukou sa držala zábradlia

a neistými krokmi dávala jednu nohu pred druhú. Irena ju zozadu pevne chytila pod pažou a čo najrýchlejšie ju viedla po schodoch dole. Dvere do dvora boli otvorené, bolo tam plno ľudí. Prečo neboli v pivnici?

Až teraz si uvedomila, že poplašné sirény sú jediným zvukom, ktorý počuje. Inak vládlo ticho. Zatiaľ čo pomáhala matke na dvor, pátrala po zvuku motorov a dopadajúcich striel. Nič. Obyvatelia, zhromaždení na nádvorí, mlčky hľadeli na tých prichádzajúcich. Vyzerali prekvapení, dezorientovaní. Mali spánkom rozstrapené vlasy a unavenými očami sa spýtavo rozhliadali. Irena neskôr nedokázala povedať, ako dlho takto stáli. Nad dvorom začalo zlatisto žiariť ranné slnko. Potom sirény náhle utíchli. Niekoľko sekúnd bolo úplné ticho. Skupinou sa ozvalo šepkanie – a zrazu sa všetci rozhovorili.

„Koniec poplachu, vráťte sa do svojich domovov! Koniec poplachu...“ Hlásenie z megafónu pred bránou do dvora prišlo z ničoho nič a slablo, ako sa vozidlo vzdďalovalo. Všetci sa dali do pohybu ako stádo oviec. Irena pomohla matke po schodoch na druhé poschodie. Potom bežala k rádiu. Ako všetci ostatní, pomyslela si, keď krútila gombíkom. Hľadať nemusela. Všetky stanice vysielali tú istú správu. Nemci pred niekoľkými hodinami zahájili útok zo severu, juhu a západu. Ich lietadlá nepozorovane preleteli cez hranicu a bombardovali pohra-

ničné oblasti. V rovnakej chvíli do krajiny vpadli pešie divízie podporované tankami. Hlas v rádiu hovoril, že poľské jednotky sa musia znovu sformovať, nech už to znamenalo čokoľvek.

„Varšava je v bezpečí,“ tvrdil hlas z rádia. *„Zachovajte pokoj! Vyzývame všetkých členov vlády, všetkých zamestnancov mesta, aby sa dostavili do práce.“*

Irena sa poponáhľala do svojej izby, aby sa obliekla, zatiaľ čo rozhlasová stanica vo vedľajšej miestnosti opakovala stále rovnakú správu.

„Kam sa chystáš?“ zvolala matka, keď Irena krátko nato vtrhla do kuchyne.

„Do práce, počula si predsa!“

Matka ju chytila za ruku. „Je sedem hodín. Sadni si a daj si kávu. Kancelária predsa ešte aj tak nie je otvorená.“

Bez slova sa nechala zatlačiť do kuchynskej stoličky. Jej myšlienky zabľúdili k Mietkovi a Adamovi. Sú v poriadku? Zapojili sa ich pluky do bojov? K myšlienkam na Adama sa primiešala trpkosť. Vyštudoval právo, zložil skúšky s vyznamenaním a chcel byť právnikom, no antisemitské tendencie posledných rokov zúžili jeho kariérne vyhliadky. „Pokiaľ ide o prácu právnika, som Žid a nežiaduci. Ale keď ide o to, aby som išiel na front, som zrazu dostatočný Poliak,“ poznamenal ironicky počas ich posledného telefonického rozhovoru.

Z týchto myšlienok ju vytrhla matka, keď pred ňu postavila kanvicu s kávou, chlieb, maslo a marmeládu. „Jedz!“ povedala. Jej tón nepripúšťal námietky.

Irena si začala mechanicky natierať chlieb. Bola svojej matke vďačná, že sa ju nesnažila zapojiť do rozhovoru. Rýchlo zhltna chlieb a vypila kávu. Potom vyskočila, pobzkala ju na čelo a bežala po schodoch, berúc každý druhý, smerom dole.

Irena rátať s tým, že ulice nájde opustené, no mylila sa. Zdalo sa, že celá Varšava je na nohách. Všetci sa niekam ponáhľali – muži na bicykloch, ženy za sebou ťahali svoje deti. Električky boli preplnené. Aj napriek skorej hodine boli obchody otvorené a ženy si plnili nákupné tašky mäsom, zeleninou a chlebom. Čo hektickému zhonu dodávalo desivý nádych, bolo panujúce ticho. Nikto neprehovoril. Okrem niekoľkých fňukajúcich detí bolo počuť len zvuk električiek, áut a kočiarov. Irena šliapla do pedálov.

Už zo schodiska úradu sociálnej starostlivosti k nej doliehali rozrušené hlasy. Chodba bola plná ľudí, ktorí hľadali úradníkov, alebo predkladali požiadavky tým, ktorí tu boli. Sotva vkročila na chodbu, už sa okolo nej vytvoril dav ľudí.

„Moment, jeden po druhom!“ vykríkla a snažila sa dostať do svojej kancelárie. Zrazu ju nejaká ruka chytila za rameno a postrčila k dverám. Zmätený dav sa zastavil.

Irka Schultz za nimi zavrela dvere kancelárie a otočila kľúčom v zámku.

„Uf!“ povedala a zvalila sa na stoličku pre hostí. Irena sa skoro nahlas rozosmiala. Irka bola vedúcou oddelenia a kládla veľký dôraz na profesionálne upravený vzhľad. Teraz jej blúzka vytrčala z nohavíc a uzol na tenkej kravate mala povolený. V rozstrapatených plavých vlasoch vyzerala, akoby práve prebdela noc v jazzovom klube.

Irena tú poznámku prehltna a namiesto toho kývla smerom k chodbe. „Čo sa to tu deje?“

Irka prevrátila očami. „Čo asi? Všetci chcú svoju mesačnú podporu dostať okamžite. Svoje peniaze, stravné lístky, kupóny do vývarovne. Boja sa, že už čoskoro nič z toho nebude. Mnohí chcú odísť z mesta. Majú strach z náletov. A pritom zďaleka nie všetci kolegovia dnes prišli do práce.“

Irena sa posadila k svojmu stolu. „Čo keby si preukázala svoju autoritu a urobila tam vonku poriadok? Proste nám skús posilať ľudí jedného po druhom.“

Irka rezignovane prikývla. Pár sekúnd si ešte užívala ticho v Ireninej kancelárii, potom odomkla dvere a vrhla sa do vravy.

Irena pracovala už dobrú hodinu, a práve keď jej napadlo, či si bude môcť dať kávu v kuchynke, začali znova kvíliť sirény. Okamžite bolo počuť, ako sa tucty nôh ponáhľajú k východu. Vyšla z kancelárie, keď vtom sa otvorili dvere na protiahlej strane chodby. Ján Dob-

raczyński, šéf sociálneho úradu, namiesto pozdravu len kývol smerom k schodisku.

„Ktovie, možno to bude zase len varovanie, ako dnes ráno,“ povedal, keď sa ponáhľali dole. Zrazu sa zvonku začal ozývať nejasný šum. Zastavila sa, ale ľudia vzadu ju tlačili ďalej. Šum sa zmenil na burácanie. Keď vzduch začal vibrovať, pocítila nával paniky. Dostala sa do pivnice práve v okamihu, keď prvá detonácia otriasla stenami budovy. Telom jej prešla tlaková vlna. Vytlačila jej vzduch z pľúc, zaľahli jej uši. Prach z betónu sa sypal zo stropu ako múka.

Ďalšiu pol hodinu sa opakovalo znova a znova to isté. Šum, ktorý sa zosilňoval do stále hlasnejšieho hukotu, potom detonácia, než hluk znova utíchol. Zakaždým, keď niekde v blízkosti spadla bomba, zhaslo na pár sekúnd svetlo. Irena mala chuť kričať, ale ovládla sa, rovnako ako ostatní.

Nakoniec poplach skončil a všetci sa vyhrnuli na ulicu. Rozkašľala sa, keď vdýchlá šedo-hnedý vzduch a na pľúcach sa jej usadil dym a prach zo sutín. Budovy na ulici Złota boli všetky nedotknuté, ale o kus ďalej stúpali k nebu stĺpy čierneho dymu a zo všetkých strán sa ozýval prenikavý zvuk sirén.

Čiasi ruka sa zozadu dotkla Ireninho ramena a ona sa otočila.

„Jaga!“ Impulzívne objala svoju priateľku a kolegyniu.

„Idete?“ Ján Dobraczyński sa zastavil vedľa nich. Vy-

soký, urastený muž vyzeral, akoby sa scvrkol, a jeho tmavé vlasy, ktoré boli obvykle tak prísne sčesané dozadu, boli biele od betónového prachu a úplne strapaté. Jeho sekretárka Jaga sa vytrhla z Ireninho objatia a ako prvá sa vybrala za šéfom.

Keď sa kolegovia zhromaždili v kancelárii Jána Dobraczyńského, mlčky sa pozrel na svojich zamestnancov. Bol to človek, ktorému málokedy chýbali slová, ale v tejto chvíli akoby onemel. Pokúsil sa uhladiť si uvoľnené pramene vlasov, ale vzdal to, keď na hlave zacítil biely prach. Irene ho bolo skoro ľúto. Bol to slušný šéf, ktorý svoju prácu robil dobre. To sa nedalo poprieť, hoci ho Irena nemala príliš rada. Ona bola presvedčená socialistka, zatiaľ čo Dobraczyński bol členom konzervatívnej národnej strany – a netajil sa tým, že si Židov nijako zvlášť nevážia. Dobré však bolo, že nechával svojich zamestnancov konať samostatne. A to Irene poskytovalo slobodu, ktorú potrebovala, aby mohla robiť veci po svojom.

Teraz sa Dobraczyński ujal slova.

„Pani Sendler u nás okrem iného zodpovedá za mestské vývarovne.“ Na chvíľu sa odmlčal a otočil sa k nej. „Nemusím vám hovoriť, že v nasledujúcich dňoch a týždňoch musíme počítať s poriadnym návalom. Len pri tomto prvom dnešnom nálete prišlo množstvo ľudí o svoj domov. Mali by sme tiež počítať s utečencami z okolitých oblastí. S ľuďmi, ktorých musíme ubytovať

a postarať sa o nich.“ Odmlčal sa a potom pokračoval: „Chcem, aby ste teraz šli domov k svojim rodinám a dohliadli na všetko potrebné. A keď sa znova stretneme, chcem počuť návrhy, ako si s tým návalom najlepšie poradíme.“ Rozhliadol sa po zhromaždených. Všetky tváre boli vážne. „A buďte opatrní. Potrebujeme vás. Každého z vás – a viac ako inokedy!“

3. Kapitola

Te slová v Irene zneli, keď onedlho bicyklovala domov cez zmenené mesto. Vo Varšave s farebnými domami a nespočetnými kaviarňami žila veľa rokov, poznala každú ulicu, každé námestie. A práve toto mesto teraz pred ňou ležalo ako ťažko dýchajúce zranené zviera, zmätené, bezradné. Sanitka okolo nej prešla takou rýchlosťou, až sa na bicykli zakolísala.

Zabočila do vedľajšej uličky a šliapla na brzdu. Objavil sa pred ňou hlboký kráter. Štvorposchodový dom za ním popraskal po celej dĺžke. Na polorozpadnutých podlahách stáli rozhádzané kusy nábytku. Muži lopatami a holými rukami hľadali v sutinách obyvateľov domu. V miestnosti, ktorá bývala kuchyňou, ešte na vešiaku viseli háčkované podložky pod hrnce. Zo stropu sa hojdala lampa s látkovým tienidlom s kvetinovou výšivkou.

Odvrátila zrak a vrátila sa na hlavnú cestu. Pred Daszyńskiego námestím stáli dve električky, krátko pred svojimi zastávkami, pretože časti elektrickej siete pre-

stali fungovať. Pripadali jej ako dve veľké húsenice bez života.

Šliapala do pedálov ešte rýchlejšie. Po nálete premýšľala len o tom, koľko práce na ňu čaká. Akoby skaza v meste bola len pracovnou výzvou, ktorá sa jej osobne netýka, a v prvom okamihu ju ohromilo, že ich Dobraczyński poslal domov. Domov, keď bolo toľko práce! Až teraz si uvedomila, že jej domov už nemusel existovať. A jej matka? Pot jej stekal do očí a miešal sa s prachom na jej tvári. Keď zabočila do ulice Ludwiki a uvidela nedotknuté obytné domy, zastavila a zavrela oči. Všetko bolo v poriadku. Jej dom stál, jej matka žila. V tej chvíli sa zľakla svojho sebeckta, ale úľava pretrvávala a zmenila sa na pocit šťastia, keď o pár minút neskôr objala matku.

V nasledujúcich dňoch došlo k ďalším náletom. Ulice Varšavy zaplavili desiatky tisíc ľudí. Utekali pred postupujúcou nemeckou armádou a hľadali útočisko vo veľkom meste. Ale keď dorazili, väčšina z nich nevedela, kam ísť. Doma nechali všetko a putovali celé dni pešo. Boli vyhladovaní, špinaví a úplne vyčerpaní a prosili cudzích ľudí o miesto na prespanie alebo o kúsok chleba. Raz ráno zastihla matku, ako od skorých ranných hodín vo vchode do dvora ich domu z veľkej misy rozlieva horúci čaj.

„Lietadlá strieľajú na všetkých a na všetko,“ vzlykala jedna žena. V trasúcich sa rukách sotva udržala hrnček.

„Lietajú nízko a strieľajú na davy utečencov, áno, dokonca aj na sedliakov na poliach. Väčšina dedín je v plameňoch. A nemeckí vojaci vnikajú do domov a zabíjajú Židov, učiteľov, lekárov a právnikov.“ Znovu vzlykla.

Neskôr v kancelárii sa o tom Irena rozprávala s Jagou, Jankou a Irkou. „Vieme, že sa zameriavajú na Židov. Ale prečo aj na učiteľov a lekárov?“ Jaga vyzerala zmätene.

Irena poznala odpoveď. „To je predsa jasné. Chcú sa zbaviť inteligencie. Tých, ktorí majú vzdelanie a dosť sebavedomia, aby im čelili a ovplyvňovali proti nim svojich spoluobčanov.“

Ostatné mlčky prikývli a potom sa vrátili do práce, organizovali nové vývarovne, zaistovali ubytovanie.

V jedno popoludnie v jej kancelárii zazvonil telefón. Práve sa chystala na domovú návštevu. Nerozhodne sa zastavila pri dverách a pozrela sa na hodinky. Potom sa s povzdychom vrátila k stolu a zdvihla slúchadlo.

„Irena?“ Bol to hlas jej matky.

„Čo je, mami? Tvoje srdce...?“ Ďalej sa nedostala.

„Musíš prísť. Na našej ulici je polícia. Už sú u susedov. Vyťahujú von všetok nábytok alebo ho vyhadzujú z okna. Hovoria niečo o stavaní barikád.“

„Hneď tam budem.“ Zavesila. Domáca návšteva musí počkať. Krkolomnou jazdou dorazila za desať minút na ulicu Ludwiki. Naozaj, všade bola polícia. Krik, plač, pobúrené výkriky. Na ulici ležali kusy nábytku, väčšinou rozbité. Bez dychu dorazila na druhé poschodie. Jej mat-

ka stála plačky v obývačke, zatiaľ čo dvaja policajti označovali kriedou väčšie kusy nábytku. Irena sa rozzúrila.

„Čo to robíte?“ vykrikla.

Jeden z policajtov na ňu vrhol nezúčastnený pohľad. „Rozkaz úplne zhora. Na ulici Ludwiki sa stavajú barikády.“

„Ale nie naším nábytkom! A prečo vôbec? Budú Nemci... Dôjde k obliehaniu?“

Policajt sa na ňu súcítne pozrel a ona sa zapýrila. Samozrejme, že Nemci prídu do Varšavy. Celé dni sa v kancelárii o ničom inom nehovorilo. Hnevala sa sama na seba.

„Budeme brániť mesto, alebo nie?“ Muž sa vyzývavo usmial.

Irenin pohľad zamieril na knižnicu, snáď to najcennejšie, čo vlastnila. Prešla cez miestnosť a postavila sa pred ňu. „Vezmite si všetko, čo potrebujete, ale knižnicu tu nechajte.“ Jej hlas bol pevný.

Muž očervenel od hnevu. Dvoma krokmi bol pri nej, hrubo ju odstrčil a jediným pohybom knižnicu naklonil. Knihy najprv po jednej a potom v skupinách padali na zem.

„Začneme týmto.“ Mávnutím ruky privolal kolegov. „Snáď potom slečna pochopí vážnosť situácie. Zaujímalo by ma, či budete mať čas na čítanie, keď budú s nami Nemci hotoví.“

Potom sa všetko zbehlo veľmi rýchlo. Spolu s matkou mlčky sledovali, ako sa byt vyprázdňuje. Zostalo im len pár kusov nábytku. Až keď sa zotmel, hluk zvonku utíchol a na ulici sa rozhostilo ochromujúce ticho. Irena sa vyhýbala pohľadu z okna. Stačilo, že ráno bude musieť prejsť okolo barikád zložených z vecí, ktoré dovtedy sprevádzali jej život. A teraz tieto veci majú odraziť tanky a strelbu Nemcov. Jej knihami dokonca zaplnili menšie medzery. Cítila úpornú ťažobu. Počas večere skoro nič nepovedala a išla si skoro ľahnúť.

Len o pár hodín neskôr ju niečo prebudilo. Bolo to svetlo z vedľajšej miestnosti? Bosá vošla do kuchyne. Matka sedela pri rozkývanom stole, ktorý bol predtým na povale, a pred sebou mala album s fotografiami. Irena ho okamžite spoznala.

„Podarilo sa mi ho zachrániť.“ Úsmev na matkinej tvári bol takmer prefíkaný. Irena sa posadila vedľa nej a zadívala sa na známú fotografiu. Bola na nej jej mama so svojou sestrou. Teta sedela na staromódnom kolese. „Kazimiera,“ povedala matka s úsmevom a otočila stránku.

„A otecko,“ dodala Irena, keď uvidela ďalšiu fotografiu. Zobrazovala pekného tmavovlasého mladíka s vykrútenými fúzmi. Ležal rozvalený na podlahe a opieral sa o manželkino lono. Tá mala ruku položenú na jeho ramene.

„Tak veľmi mi chýba.“ V matkiných očiach sa náhle zaleskli slzy. Vedela, prečo tá spomienka práve dnes tak bolí. Jej otec bol lekár a pomáhal všetkým, bohatým aj chudobným, či mohli platiť, alebo nie. V Otwocku, meste, kde v tom čase žili, sa ako jediný zo všetkých lekárov staral aj napriek vysokému riziku nákazy o ľudí chorých na týfus. Tesne pred štyridsiatkou ho to stálo život. Len o pár dní neskôr mala Irena sedem rokov.

„Bola som ešte taká malá,“ povedala potichu. „A napriek tomu si naňho dobre pamätám.“

„Akoby aj nie.“ Jej matka sa usmiala cez slzy. „Strašne ťa rozmaznával. Keď prišli tvoje tety, stále mu hovorili: ‚Staś, ako to môžeš robiť? Veď to dieťa pokazíš!‘ Ale tvoj otec sa len usmial a odpovedal: ‚Len ma nechajte. Kto vie, ako sa tej malej bude ďalej v živote dariť. Možno raz bude naša láska jej najkrajšou spomienkou.‘“

Irena prehltna. Poznala tú historku už naspamäť, ale dnes jej prvýkrát pripadala ako predzvesť chmúrnej pravdy.

V nasledujúcich týždňoch pracovala až do vyčerpania. Vždy odchádzala z domu skoro ráno a len zriedka sa vracala skôr ako neskoro v noci. Prácu na sociálnom úrade opakovane prerušovali nálety a Irena sa na svojich cestách mestom snažila presne si vtlčiť do pamäti všetky obytné domy a ostatné budovy. Ak toto šialenstvo potr-

vá ešte dlho, množstvo z nich to neprežije. Jej milovaná stará Varšava jej deň za dňom mizla pred očami.

Potom prišiel 25. september. Neverila, že to môže byť ešte horšie, ale tento deň prekonal všetko. Nebolo ešte ani sedem hodín. Noc bola prekvapivo tichá a ona spala dokonca niekoľko hodín. Keď išla na bicykli do práce, skoro už začala dúfať v obrat, keď vtom sa spustil prvý letecký poplach. Súčasne počula burácanie na oblohe, ktoré rýchlo silnelo. Zúfalo šliapala do pedálov. Kam má ísť? Úrad už nie je ďaleko, musí to stihnúť. Počas niekoľkých sekúnd bola ulica ako vymetená. Opustené autá stáli uprostred cesty. V panike bicyklovala ďalej, ale prepočítala sa. Zrazu sa na opačnom konci dlhej ulice objavilo nemecké lietadlo. Letelo tak nízko, až sa bála, že sa zrúti.

Bezhlavo zoskočila z bicykla a rýchlo sa prikrčila za zaparkované auto. Keď neuvidím ja teba, neuvidíš ani ty mňa, pomyslela si s nádychom sebaironie. Keď burácanie dosiahlo vrchol, zdvihla hlavu a pozrela sa do tváre veľmi mladému pilotovi s krátkymi hnedými kučerami. Videl aj on ju?

Ale hneď bol preč. „Mal maximálne o trochu viac než dvadsať rokov, bol len o pár rokov mladší ako ja,“ zašepkala Irena. Potom začala počítať. Keď bola pri čísle dvadsaťjeden, zahrnela detonácia. Irena tipovala štvrt Praga.

Keď sa krátko nato oprela o chladnú stenu v pivnici sociálneho úradu, zalial ju pot. Pár metrov vzdialená Irka, Janka a Jaga na ňu hľadeli vyľakanými očami, ale Irena sa odvrátila. Teraz nemohla hovoriť.

Hodiny plynuli jedna za druhou. Pivnicu mohli opustiť až neskoro večer. Na posledných schodoch pred prízemím zbadali cez sklenené predné dvere neprirodzené svetlo. Vzduch prerezalo stonavé burácanie a rinčanie. Keď vyšli von, obklopila ich spaľujúca horúčava. Na konci ulice sa k nebu dvíhala všetko pohlcujúca ohnivá stena. So zvukom, ktorý pripomínal stonanie, sa zrútila strecha domu.

Ako dlho stáli v horúcej žiare a jase, omámení ohlušujúcim a všetko požierajúcim ohňom, Irena neskôr nevedela. Ešte v noci rozhlas oznámil, že Varšavu v ten deň napadlo vyše tisíc lietadiel. A v nasledujúcich dňoch sa to veľmi nezlepšilo. Ťažko poškodený bol predovšetkým priestor medzi cintorínmi a Veľkou synagógou, kde žilo veľké množstvo židovských občanov, ale aj zvyšok mesta bolo sotva poznať. Všade bolo vidieť zbombardované domy, horiace autá a električky.

Ničivý útok nemeckého letectva trval niekoľko dní a nocí. Potom všetko utíchlo.

„Štvrtok, 28. septembra 1939. Prerušujeme náš program kvôli súrnej správe.“

Irena si práve sadla s matkou k večeri. Pustila rádio hlasnejšie.

„Vzhľadom na vysoké straty civilných obyvateľov oznámil včera veliteľ mesta Varšavy, generál Juliusz Rómmel, kapituláciu. Varšava je v nemeckých rukách. Teraz budete počuť oznámenie od nového guvernéra Varšavy, Dr. Ludwiga Fischera. Zahrali pochod. Potom sa ozval rázny nemecký hlas. Každá veta bola okamžite preložená do poľštiny.

„Občania Varšavy! Hovorí k vám váš nový guvernér, Dr. Ludwig Fischer. Vaše mesto sa vzdalo a je v nemeckých rukách. O niekoľko dní do Varšavy dorazí nemecký Wehrmacht. Mesto sa stane súčasťou novozriadeného Generálneho gubernátu s hlavným guvernérom Dr. Hansom Frankom. Všetky pokyny a upozornenia je potrebné prísne dodržiavať.“

Opäť hrala pochodová hudba. Potom poľská stanica vysielala ďalšie správy. Informácie boli zdrvujúce. Slobodný štát Poľsko už neexistoval. Nemci a Rusi si medzi sebou priateľsky rozdelili krajinu ešte pred prvým výstrelom na hranici. Čísla boli tiež ohromujúce. Štyridsaťtisíc ľudí zomrelo pri náletoch, sedemdesiatitisíc na rôznych frontoch, zatiaľ čo státisíce poľských vojnových zajatcov boli na ceste do Nemecka na nútené práce. Bol medzi nimi aj Mietek? A čo Adam?

Na druhý deň ráno Irena uvidela už z diaľky dav ľudí. Najmenej dvadsať mužov a žien sa tlačilo pred plagátom

na rohu ulice. Prvá správa podrobenému ľudu, pomyslela si trpko. S ťažkým srdcom sa pretlačila na miesto, odkiaľ dokázala plagát prečítať.

Oznámenie!

Všetkým Poliakom sú zaručené ich občianske práva v rámci Nemeckej ríše.

Všetkým Židom sú zaručené práva, vrátane majetku a bezpečnosti.

Akoby jej zo srdca spadol ťažký kameň. Možno Nemcom stačilo, že pohltili časť Poľska. Bolo pustošenie počas posledných týždňov vyvrcholením všetkých hrôz?

Nasledujúcich niekoľko hodín pracovala s novou energiou. Už len to, že sa mohla opäť voľne pohybovať bez strachu z náletov, bolo neobyčajné požehnanie. Keď sa popoludní zastavila u židovskej rodiny, s ktorou sa priatelila a ktorá bola ochotná poskytnúť ubytovanie utečeneckému páru z pohraničia, vzala si ju žena bokom.

„Irena, ty sa priateľíš s Adamom Celnikierom, však?“

Irene prišlo zle od žalúdka. Len prikývla.

„Pamätala som si to teda správne.“ Jej známa sa vrelo usmiala. „Potom by ťa mohlo zaujímať, že som ho dnes ráno videla v meste aj s matkou. Vrátil sa nezranený. Jeho oddiel sa už pred niekoľkými týždňami rozpadol. Musel to byť pekný chaos.“

„Och, to je skvelá správa!“ vydýchla si Irena. Hneď

pocítila, že sa červená, a rýchlo dodala: „To ma naozaj teší. Čoskoro ho navštívim.“

Čoskoro? pomyslela si prefíkane, keď onedlho bežala po schodoch. Skôr ešte dnes.

O niečo neskôr zaparkovala bicykel pri známom vchode do dvora na ulici Bałuckého 18. Bolo krátko po šiestej, slnko ešte hrialo a z očakávania, že zase uvidí Adama, sa celá roztriasla. Hneď ako zazvonila, Adamova matka otvorila dvere.

„Irena, si to ty! Ako rada ťa vidím. Adam je vo svojej izbe. Snáď sa ti podarí ho trochu rozveseliť.“ Tie slová ju zarazili, ale na nič sa nepýtala.

Keď nakukla do dverí, uvidela ho sedieť na posteli. Zdvihol zrak a v očiach sa mu objavil úsmev, ale zmizol rovnako rýchlo, ako prišiel.

„Irena!“ Vstal. Na okamih stáli oproti sebe bez slova. Keď už bolo ticho neznesiteľné, povedala: „Pani Kowak mi povedala, že ťa stretla. Som tak rada, že si späť!“

Adam len prikývol. Potom sa mu na tvári objavil rezignovaný úsmev. „Ako vidím, klebety ešte stále fungujú.“

„Našťastie,“ povzbudivo sa naňho usmiala, ale nič nepovedal. „Adam? Čo sa deje? Si smutný.“

„Ty snáď nie?“ vyštekol na ňu nečakane ostro. „Polka Varšavy je v troskách. Naša takzvaná obrana na hraniciach bola ako vtip. Nemci nás doslova prekvapili v posteliach. Môj pluk neusporiadane ustupoval, ešte než

sme vypálili jedínú ranu! Potom sa už každý len snažil dostať sa späť sem na vlastnú päšť. Som taký rozzúrený. Nie, hanbím sa.“ Adamova tvár bola celá červená, ale vyzeral uvoľnenejší ako predtým. Irena jeho pocitom úplne rozumela.

„Som rada, že ťa vidím. Robila som si starosti,“ povedala potichu. Na okamih sa ich pohľady stretli. Potom sa razom rýchlo a pevne objali. Keď sa od nej odtrhol, rýchlo ustúpil a pozrel sa na podlahu. „Mietek?“

Zavrtela hlavou. „Neviem o ňom nič nové. Dúfam, že je v poriadku.“ V duchu prevrátila oči. Nemohla vymyslieť nič banálnejšie.

Prešiel k otvorenému oknu a posadil sa na široký okenný parapet. Jednu nohu si pritiahol hore, druhú nechal len tak visieť. Jeho krátke tmavé vlasy sa vo večernom septembrovom slnku leskli. Posadila sa oproti nemu, tak ako už nespočetnekrát predtým.

„Čítal si to oznámenie? Všetky práva sú zaručené,“ skúsila to po chvíli.

Pozrel sa na ňu. V očiach sa mu zračilo smutné pobavenie. „Ale ty si príliš inteligentná, aby si tomu verila, však?“

Odvrátila pohľad a vzdorovito pokrčila ramenami. „Som len podstatne optimistickejšia ako ty.“

Horko sa zasmial. „Ver mi, tiež by som chcel dúfať, ale to, čo som videl na ústupe... Ako Nemci vyťahovali ľudí z domov a strieľali ich na ulici. Hlavne Židov

a vzdelaných občanov. Lekárov, právnikov, učiteľov. Čistá sebecká svojvôľa. Po zaručených právach ani stopa. A len sa zamysli nad situáciou Židov v Nemecku. Naozaj si myslíš, že sa tu v Poľsku budú správať civilizovanejšie? A práve po tom, čo nás rozdrvili za menej ako mesiac? Nie, ver mi, oni nami pohrdajú. Urobia si s nami, čo budú chcieť.“

Irene zovrelo srdce. Poznala Adamov pesimizmus. Často ho podnietil k energetickej akcii a prinútil ho, aby čelil tomu, čoho sa obával alebo čo kritizoval, ale dnes bolo v jeho slovách čosi sklúčené, priam fatalistické a jej vlastné obavy jej bránili v tom, aby mu účinne odporovala.

„Počula si, že naša vláda asi odíde do exilu?“ spýtal sa do ticha.

„Čože?“ zvolala neveriacky.

Prikývol. „Zatiaľ sa to len hovorí. Ale ak áno, budeme odkázaní len sami na seba.“ Znovu ten sklamaný úsmev. „Krysy opúšťajú potápajúcu sa loď.“ Jeho úsmev zmizol. „Ale to už asi zachádzam veľmi ďaleko. Kto vie, možno nám naši politici môžu byť užitočnejší zo zahraničia, ako keď ich tu Nemci pozatýkajú alebo pozabíjajú.“ Adamove slová, jeho smutné oči, krátke, ale vrele objatie Irenu dlho prenasledovali, keď sa večer snažila zaspáť. Bála sa aj o Mietka. Napriek tomu, že sa v posledných rokoch vídali len sporadicky, nedokázala si predstaviť, že by sa už nikdy nemali stretnúť.

4. Kapitola

Dvaja príslušníci SA stáli po stranách vchodu do panského domu, keď prišlo auto Ludwiga Fischera. Vystúpil spolu so svojim pobočníkom.

„Heil Hitler, guvernér!“ Paže oboch mladíkov vystrelili dopredu a ich pohľad smeroval priamo pred seba. Fischer opätoval pozdrav.

„Ktoré poschodie?“ spýtal sa svojho pobočníka.

„To najvyššie. Výtah. Nádherný výhľad na mesto. Vyše dvestopäťdesiat metrov štvorcových obytnej plochy. Skvele zariadené. Dobre vybavená knižnica, samostatné izby pre personál. Blízko parku,“ predniesol pobočník. Bol to tretí na zozname možných bytov. Prvé dva tiež neboli zlé, ale Fischera úplne nepresvedčili.

„Predchádzajúci majitelia?“ spýtal sa Fischer.

„Doktor Samuel Weintraub so svojou ženou a tromi deťmi. Rodina chirurga. Práve večerali. Zhromaždili sme ich v salóne.“

„Hm,“ povedal Fischer s nevôľou. Výťah vyšiel hore. Ďalší príslušník SA zasalutoval vedľa dverí bytu. Fischer vstúpil.

„Nevyzerá zle.“ Kráča chodbou po vyleštených parketách a vstúpil do prvej miestnosti. Teplé večerné svetlo padalo veľkými špaletovými oknami na mahagónový nábytok. Ťažké kroky tlmi-
li v obytných izbách perzské koberce. V kuchyni stál personál v livreji s očami uprenými na zem. Voňalo tu jedlo.

„Židovský personál?“ spýtal sa Fischer.

„Nie, Poliaci.“

Odfrkol si. Samozrejme. Takýchto zbožňoval. Židia pri peniazoch, ktorí sa vkradli do uznávaných profesií, nosili pekné obleky, žili v palácoch, ako je tento, a nechali sa obsluhovať nežidovským personálom. Ťažko na rozpoznanie voľným okom, keď ich stretnete na ulici. Podvod bol takmer dokonalý, ale za fasádou nebolo nič iné ako obvyklé špinavé ksichty.

Vstúpil do salónu. Stál tam ten Žid, vo vrec-
ku saka mal vínovočervenú hodvábnu šatku, jeho žena mala perlový náhrdelník, dve z detí mali plavé vlasy. Aká zradná môže byť príroda! Všetko je to len pretváрка, pomyslel si Fischer, tenká schránka. Vaša pravá tvár sa rýchlo odhalí v pekle, kam vás pošleme.

„Doktor Fischer? Volám sa Weintraub. Tento byt je môj rodinný majetok. Čo sa tu deje? Protestu-

jem...” Hlas patril chirurgovi, jeho šedé oči za okuliarmi s jemnými zlatými obrúčkami zneisteli.

„Ticho!“ vyštekol naňho pobočník.

Fischer si prezeral týchto piatich ľudí, akoby boli súčasťou inventára. Oči mu utkveli na vysokom štukovom strope s freskami uprostred. Potom vyšiel otvorenými dvojkrídlovými dverami na balkón. Pohľad na červené šindľové strechy varšavského Starého mesta bol nádherný. Medzi nimi vyčnievali vrcholky vysokých zelených stromov ťahajúcich sa k nebu. Na mnohých miestach stále stúpali k nebu stĺpy dymu, ale to časom ustane. Oblasť je rozhodne tá pravá. Boli tu nenávidení bohatí Židia, ale, našťastie, žiadni ortodoxní s tými ich čiernymi kaftanmi, klobúkmi a dlhými kučerami. Poznal ich len z karikatúr Stürmera a Wochenschaua. V Nemecku žilo len zopár ortodoxných Židov, ale tu vo Varšave ich bolo vidieť skoro všade. Liezli a plazili sa po každej ulici, vystrkovali hlavu zo všetkých dverí.

Prvý deň v meste sa pri pohľade na nich cítil takmer špinavo. Boli to cudzinci. Hroziví. Odporní. Bol znechutený ich fúzmi a ich telami pod čiernym oblečením, kde sa určite prehánajú vši prenášajúce týfus. Nedokázal sa pozrieť do ich tmavých očí. Zo svojho oficiálneho sídla v Brühlskom paláci ich pozoroval, ako so svojimi veľkými rodinami miera do Saského parku. No už nie na dlho. Nastal čas parky opäť vyčistiť.

Ludwig Fischer mávnutím ruky privolať svojho pobočníka.

„Byť je zabavený. Zajtra sa sem nasťahujem. Zariadte všetko potrebné. A dohliadnite, aby títo tu odtiaľto nič nepotiahli. Každý si odnesie len kufor s oblečením.“

Pobočník prikývol. „Výborne, doktor Fischer. Mimochodom, tu je zoznam, na ktorý ste čakali. Práve mi ho priniesli.“

Vzal si list papiera a prezrel si ho. Obsahoval niekoľko mien so stručným komentárom.

„Toto sú možní kandidáti na predsedu plánovanej židovskej rady,“ povedal pobočník. Trochu opatrnejšie dodal: „Prvý kontakt sme už nadviazali. Žiadny z... ehm... pánov nechcel úrad prevziať dobrovoľne.“

„Naozaj?“ Na Fischerovej tvári sa objavil prešibaný úsmev. „Asi sú menej hlúpi, než som si myslel.“ Na prvé meno poklepal ukazovákom. „Tento. Czerniaków. Šéf židovskej obce. Pošlite za ním Müllera. Vie, čo má robiť. O zvyšok sa postarám. Tak, a teraz späť do paláca.“

5. Kapitola

A ni nie o hodinu zastavilo so škrípaním pneumatík pred budovou židovskej obce niekoľko áut. Vyskočilo z nich desať mladíkov v gestapáckych uniformách čiernych ako uhoľ.

„Prvé poschodie, druhé poschodie. Hore!“ kričal ich vodca. Muži vbehli do budovy a rozdelili sa. Zvnútra sa ozývali výkriky a rachot padajúcich stoličiek.

Vodca pomaly nasledoval svojich mužov. S pokojom, takmer znudene vstúpil do kancelárie predsedu židovskej obce. Sekretárka v modrých šatách stála vedľa svojho stola a vydesene sa pozerala na svoje topánky.

„Kde trčí Czerniaków?“ vykrikoval gestapák.

„Práve odišiel do inej kancelárie.“

„Čo? Nerozumiem. Hlasnejšie!“

„Išiel do inej kancelárie,“ mladej žene sa triasol hlas. Chodbou sa ozvali rýchle kroky. Do kancelárie vstúpili ďalší dvaja gestapáci. Muž, ktorého držali medzi sebou, ich o hlavu prevyšo-

val. Mal okolo šesťdesiatky, plešina sa mu le-
skla a oči za malými okrúhlymi okuliarmi nervózne
žmurkali.

„Čo sa tu deje?“ spýtal sa. Malo to znieť drs-
ne, ale hlas veľkého muža sa zakolísal.

Veliteľ si ho prezrel od hlavy po päty. „Ďalší
z tých špinavých Židov, ktorí si myslia, že sú
niečo viac,“ povedal a vytrhol mužovi zo saka
zlaté vreckové hodinky. Stlačil tlačidlo. Hodin-
ky sa s cvaknutím otvorili. „Pekný kúsok.“ Strčil
si ho do vrecka kabáta. „Bohužiaľ, budeme ťa ešte
potrebovať. Vziať a odvieŕ! Na veliteľstvo.“

„Ale čo...“ koktal Czerniaków, keď ho gestapáci
vyvádzali von.

„Kde je obecná pokladňa?“ Veliteľ sa znova
obrátil k sekretárke, ale tá mlčala.

„Obecná pokladňa!“ zakričal.

Úplne vydesená mladá žena bežala k svojmu sto-
lu, vytiahla kľúč a zo skrine vybrala pokladnicu.

Czerniaków strávil niekoľko ďalších hodín v cele
veliteľstva gestapa na ulici Szucha. Hlavou sa mu
preháňali rôzne myšlienky, ale ani pri najlepšej
vôli si nevedel vysvetliť, prečo bol zatknutý.
Znova a znova si utieral tvár vreckovkou. Mal
pekelný smäd. Konečne zarachotili kľúče v zámku.

„Za mnou!“

Gestapák ho zaviedol do elegantne zariadenej
kancelárie. Pred oknom stál ťažký stôl z čereš-
ňového dreva a na stenách obkladaných drevom vi-

seli olejomaľby. Na pohovke pri sedacej súprave sedel muž s prekríženými nohami. Čierne čižmy sa mu leskli.

„Posaďte sa, Czerniaków,“ ukázal na kreslo.

„Guvernér Fischer, ja...“

„Koňak?“ prerušil ho. „Musím sa vám ospravedlniť za svojich ľudí.“ Pokynul gestapákovi, aby Czerniakóvi nalial pohár. „Dať vás do cely, to vážne prehnali. Ale poďme k veci. Ako ste už počuli, chceme založiť Židovskú radu. Alebo lepšie povedané, vy ju založíte. Ste jej novým predsedom. Vyberte si dvadsaťštyri mužov. To by malo stačiť.“

„Doktor Fischer, bol by som radšej, keby som ne-...“

„Tu nemáte priestor na vyjednávanie,“ opovrživlo mávol rukou. „Tu ide už len o detaily. Židovská rada bude mať akúsi funkciu prostredníka medzi nami a židovskou komunitou. Budete naším megafónom a zároveň výkonným orgánom. Vaše úlohy sú rôznorodé. Práca, zdravie, blahobyt, financie, jednoducho všetko. Zriadte komisie. Budete zodpovedať za implementáciu a dodržiavanie všetkých nových zákonov. Od tejto chvíle bude Židovská rada jediným kontaktným miestom pre sťažnosti a problémy židovského obyvateľstva.“

Czerniaków sa potil. To, čo mu ponúkal varšavský guvernér, znelo dosť neškodne, ale nerobil si ilúzie. Takzvaná Židovská rada sa stane prostriedkom na terorizovanie židovského obyva-